

Ireneusz Werbiński

Problematyka teologii moralnej w duchowości chrześcijańskiej w "Studiach Włocławskich"

Studia Włocławskie 20, 153-180

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. IRENEUSZ WERBIŃSKI

PROBLEMATYKA TEOLOGII MORALNEJ I DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ W „STUDIACH WŁOCŁAWSKICH”

W dziewiętnastu tomach „Studiów Włocławskich”, które się dotąd ukazały, problematyka teologii moralnej i duchowości chrześcijańskiej jest obecna, szczególnie w pokażnej liczbie artykułów (66) z zakresu duchowości chrześcijańskiej. Liczba artykułów podana i omówiona tutaj nie do końca jest precyzyjna, ponieważ niektóre z nich mają charakter interdyscyplinarny i można je zaliczyć przynajmniej do dwu dyscyplin teologicznych.

Biorąc pod uwagę liczbę artykułów z zakresu teologii moralnej i duchowości chrześcijańskiej, zauważamy, że z zakresu teologii moralnej jest ich niewiele, dlatego zostaną omówione według tytułów w kolejnych tomach. Natomiast artykułów z zakresu teologii duchowości chrześcijańskiej jest bardzo dużo, dlatego będą omówione w grupach – według tematów, które poruszają.

1. Teologia moralna

Już w pierwszym tomie „Studiów Włocławskich” znajdujemy artykuł wybitnego polskiego moralisty, ks. prof. Stanisława Olejnika, poświęcony obronie wartości etycznych¹. Autor artykułu zauważa, że wielu dziś pojmuje wartości etyczne w sferze doznań i uczuć, odrzucając ich

KS. IRENEUSZ WERBIŃSKI – kapłan diecezji włocławskiej, prof. zwyczajny dr hab. (teologia duchowości, hagiologia, psychologia), kierownik Zakładu Psychologii Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku. Członek Prezydium Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk.

¹ S. Olejnik, *Obrona chrześcijańskich wartości etycznych w dobie obecnej*, StWł, 1(1998), s. 105–113.

obiektywną wartość, co jest błędem. Dalej zauważa, że chrześcijańskie wartości etyczne, podobnie jak dogmaty wiary, były nieraz odrzucane albo atakowane. Dlatego w pierwszej części artykułu, w oparciu o nauczanie Kościoła, autor ukazuje fundamenty i rozumienie chrześcijańskich wartości etycznych. Zasadnicza część artykułu ukazuje rozumienie i obronę chrześcijańskich wartości etycznych w oparciu o encyklikę Jana Pawła II *Veritatis splendor*. Artykuł zamykają postulaty badawcze dotyczące dydaktyki etycznej.

W czwartym tomie ks. Jacek Szymański z perspektywy teologa moralisty ukazuje aktualne tendencje dewaluacji seksu². Autor zaznacza, że „W panującym obecnie klimacie bezładu moralnego kryje się podwójne niebezpieczeństwo: szkodliwego konformizmu oraz przesądów, mogących zafałszować intymną naturę osoby ludzkiej, jaka wyszła w swej pełni z rąk Stwórcy” (s. 305). Słusznie autor zauważa, że skoro Bóg stworzył człowieka jako mężczyznę i kobietę, płciowość jest organicznie złączona z osobą ludzką i właściwe jej rozumienie jest bardzo ważne. Autor artykułu w sposób merytoryczny, w oparciu o źródła, ukazuje współczesny permissywizm w dziedzinie seksu, następnie omawia masturbację i autoerotyzm, które w sposób szczególny stają się problematyczne w okresie dorastania, porusza też zagadnienie homoseksualizmu i tzw. seksu przemilczanego.

W piątym tomie ks. S. Olejnik w artykule *Działalność polityczna w świetle społecznej nauki Kościoła* (s. 240–248) w trzeciej części ukazuje relacje zachodzące między polityką a moralnością. Autor zamyka rozważania stwierdzeniem: „Zasady moralne obowiązują wszystkich uprawiających politykę, a w szczególności przedstawicieli władzy, w każdym sektorze i na każdym szczeblu jej sprawowania” (s. 247).

W szóstym tomie dwa artykuły poruszają problematykę z zakresu teologii moralnej³.

Marian Graczyk SDB omawia podstawy i cele procesu globalizacji. Słusznie autor zauważa, że na naszych oczach „globalizacja” robi wielką karierę (por. s. 204), ale ponieważ termin ten jest rozumiany słabo albo błędnie, autor najpierw określa, co rozumie przez termin „globalizacja”. Następnie ukazuje podstawy procesu globalizacji i cele globalizacji. Naj-

² J. Szymański, *Współczesne tendencje dewaluacji seksu*, StWł, 4(2001), s. 304–312.

³ M. Graczyk, *Ku rozumieniu globalizacji. Jej podstawy i cele*, StWł, 6(2003), s. 204–214; J. Szymański, *Klonowanie człowieka a granice eksperymentów biomedycznych*, StWł, 6(2003), s. 404–413.

pierw autor znajduje podstawy globalizacji w człowieku jako podmiocie, który ma naturę osobowo-społeczną. Autor dochodzi do wniosków, że jeżeli przyjmie się, iż człowiek jako *ens sociale* tworzy pierwszą podstawę dla procesu globalizacji, to globalizacja powinna służyć solidarności międzyludzkiej. „Natomiast druga podstawa procesu globalizacji – świat dany i zadany w rzeczywistościach ziemskich – wskazuje, że celem procesu globalizacji jest wspieranie rozwoju dobra wspólnego, które zakłada ostatecznie rozwój człowieka w jego różnych wymiarach” (s. 213).

Ks. Jacek Szymański porusza aktualny dla doby współczesnej problem klonowania człowieka, jako jeden z eksperymentów biomedycznych. Autor dochodzi do wniosków, że żadne eksperymenty nie powinny zagrażać człowiekowi i niszczyć go. „Byłaby to samobójcza działalność ludzka, wykorzystująca poznanie przeciw człowiekowi” (s. 411). Dalej stwierdza autor, że jeżeli postęp biotechnologii będzie rozwijał się zgodnie z zasadami moralnymi, wówczas będzie służył człowiekowi.

W tomie siódmym w dwóch artykułach poruszana jest problematyka z zakresu teologii moralnej⁴.

W pierwszym ks. Jacek Szymański ukazuje niebezpieczeństwo antynomii między ludzką wolnością i Bożym prawem. Autor zauważa, że źródłem tej antynomii jest zbyt liberalne pojmowanie wolności: „Człowiek wolny to człowiek wyzuty z wszelkich norm, prawideł, gdyż sam dla siebie jest normą” (s. 41). Odwołując się do encykliki Jana Pawła II *Veritatis splendor*, autor artykułu w znacznej jego części wykazuje, że człowiek uwikłany w grzech może przemieniać „prawdę Bożą w kłamstwo” (por. s. 41 i 43). Antynomia źle pojmowanej wolności i prawa Bożego może prowadzić do oddzielenia wiary od moralności, co w konsekwencji prowadzi do tego, że nawet wielu chrześcijan może myśleć i żyć tak, jakby Bóg nie istniał (por. s. 45).

W drugim artykule ks. Artur Niemira, ukazując relacje pomiędzy doświadczeniem religijnym i moralnym, zwraca też uwagę na to, że oddzielenie wiary od moralności skutkuje poważnymi zagrożeniami (por. s. 91). Autor artykułu podjęty problem opiera na przemyśleniach teologicznych niemieckiego redemptorysty Bernarda Häringa, uczestnika Soboru Watykańskiego II, współautora wielu tekstów soborowych

⁴ Tenże, *Niebezpieczeństwo antynomii ludzkiej wolności i Bożego prawa. Refleksje w świetle „Veritatis splendor”*, StWł, 7(2004), s. 41–48; A. Niemira, *Relacja między doświadczeniem religijnym i moralnym w myśli Bernarda Häringa*, StWł, 7(2004), s. 91–99.

w dziedzinie moralności. Biorąc pod uwagę szersze grono czytelników, autor na początku wyjaśnia pojęcia, które są potrzebne do prawidłowego uchwycenia problemu (por. s. 91–92). Bazując na przemyśleniach Häringa, autor artykułu podkreśla, że spotkanie doświadczenia religijnego z moralnym buduje wspólnotę dialogiczną z Bogiem i drugim człowiekiem. Ten rodzaj moralności w praktyce wyraża się w naśladowaniu Chrystusa (por. s. 95–96). Bardzo cenne w artykule jest podsumowanie i próba oceny poglądów niemieckiego teologa, który na pewnym etapie swojego życia zagubił ortodoksję teologiczną (por. s. 96–98).

Również w ósmym tomie znajdują się dwa artykuły z zakresu teologii moralnej⁵.

W pierwszym artykule ks. A. Niemira zastanawia się nad pytaniem: Czy warto rozmawiać o cnotach? Autor najpierw wyjaśnia pojęcie cnoty, wiąże naukę o cnotach z konkretną koncepcją człowieka i omawia moralność osoby cnotliwej. W krótkim podsumowaniu ks. Niemira wraca do pytania postawionego w tytule i odpowiada, że treść artykułu próbuje uzasadnić, że warto (por. s. 95).

Natomiast ks. Jacek Szymański ukazuje spowiednika jako formatora sumienia penitenta. Autor słusznie zauważa, że kształtowanie zdrowych sumień ludzkich powinno być włączone w całą działalność duszpasterską Kościoła, a szczególną rolę w tej formacji ma sakrament pojednania i pokuty (s. 97). Biorąc pod uwagę współczesne zagubienia człowieka, ks. Szymański zdaje sobie sprawę z tego, jak ważną rolę w formacji sumienia penitenta odgrywa odpowiedni spowiednik, dlatego w ostatniej części artykułu w sposób delikatny próbuje podpowiedzieć, jak formować sumienie penitenta (s. 100–103).

W tomie jedenastym „Studiów Włocławskich” znajdujemy ciekawy i aktualny artykuł na temat soborowych zasad pedagogiki moralnej⁶. Autor artykułu zauważa, że teologia moralna nie była w centrum obrad Soboru Watykańskiego II, ale zainteresowanie tą dziedziną teologiczną jest obecne w dokumentach soborowych w sposób znaczący. Analizując dokumenty soborowe, ks. Niemira najpierw wskazuje, że postępowanie moralne chrześcijanina ma być odpowiedzią na wezwanie, które bierze swój początek w osobie Jezusa Chrystusa (s. 111). Następnie wskazuje

⁵ Tenże, *Czy warto dziś rozmawiać o cnotach*, StWł, 8(2005), s. 86–96; J. Szymański, *Spowiednik jako formator sumienia penitenta*, StWł, 8(2005), s. 97–105.

⁶ A. Niemira, *Soborowe zasady pedagogiki moralnej*, StWł, 11(2009), s. 111–117.

na zasadę stopniowego wzrostu jako kolejną zasadę pedagogiki Soboru Watykańskiego II (s. 113–114), i na formację do odpowiedzialności (s. 114–116).

Problematykę wychowania moralnego porusza też artykuł ks. Jarosława Lisicy⁷. Jak pisze autor, Rok Miłosierdzia (8 XII 2015 – 20 XI 2016) zainspirował go do podjęcia zagadnienia, jakie znaczenie ma miłosierdzie w procesie wychowania moralnego. Ks. Lisica pisze: „Zarówno «miłosierdzie» jak i «wychowanie moralne» to zagadnienia dość obszerne [...]. Dlatego, z uwagi na charakter artykułu, zostaną jedynie zasygnalizowane wybrane wymiary i aspekty analizowanych pojęć” (s. 75). Autor najpierw ukazuje rolę miłosierdzia w rozwoju osobowym (s. 76–78), następnie omawia potrzebę wychowania moralnego (s. 78–80), najobszerniej ukazuje miłosierdzie jako fundament wychowania moralnego (s. 80–84).

W tomie czternastym znajdujemy interesujący artykuł ks. Mirosława Mroza z zakresu tematyki moralnej⁸. Autor wychodzi od stwierdzenia: „Termin «powołanie do rozwoju» to stwierdzenie Benedykta XVI z encykliki *Caritas in veritate*, wydobyte na kanwie encykliki *Populorum progressio* Pawła VI” (s. 274). Dalej autor podkreśla, że powołania składają się do działania, do rozwoju, do urzeczywistniania swoich możliwości. Odwołując się do nauczania Benedykta XVI, ks. Mróz pisze, że powołanie z jednej strony jest źródłem transcendentnego wezwania, dlatego człowiek sam z siebie nie powinien wyznaczać ostatecznego celu (s. 275). W tym kontekście ks. Mróz omawia autorów, którzy uznawali postęp za cel sam w sobie (s. 277–282), a w ostatniej części artykułu przedstawia nadzieję, która pozwala budować przyszłość zgodnie z ostatecznym celem człowieka (s. 282–286).

Podsumowując zauważamy, że w 12 artykułach zamieszczonych w periodyku „Studia Włocławskie” poruszana jest problematyka z zakresu teologii moralnej. Aż dziewięć z tych artykułów napisali moralisci wywodzący się z kościelnego środowiska włocławskiego: ks. prof. zw. dr hab. Stanisław Olejnik – 2; ks. dr hab. Jacek Szymański – 4; ks. dr Artur Niemira – 3. Po jednym artykule mają: ks. prof. dr hab. Mirosław Mróz – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; ks. prof. UKSW dr hab. Marian Graczyk – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w War-

⁷ J. Lisica, *Rola miłosierdzia w wychowaniu moralnym*, StWł, 18(2016), s. 75–86.

⁸ M. Mróz, *Upadek idei postępu a cnota nadziei: Poszukiwania w obrębie prawdziwego rozwoju człowieka i społeczeństwa*, StWł, 14(2012), s. 274–287.

szawie; ks. dr Jarosław Lisica – wykładowca w Wyższej Szkole Komunikacji Społecznej w Gdyni.

2. Duchowość chrześcijańska

Artykuły z zakresu duchowości chrześcijańskiej zostaną przedstawione w sposób syntetyczny – grupowo – według tematów, które poruszają.

2.1. Ogólne ujęcie duchowości

Ks. Jan Witkowski w krótkim artykule (liczącym trochę ponad 3 strony) omawia początki życia duchowego⁹. W swoich rozważaniach autor odwołuje się do nauczania Kościoła, szczególnie do encyklik: papieża Piusa XII *Mistici corporis* i *Humani generis* oraz do refleksji współczesnych teologów.

Ks. Stanisław Urbański ukazuje rolę cnót teologalnych w rozwoju życia duchowego w nauczaniu ks. Piotra Semenki¹⁰. Autor syntetycznie ukazuje rolę wiary (s. 387–389), nadziei (s. 389–391) i miłości (s. 391–393).

Ks. Ireneusz Werbiński omawia ludzkie uwarunkowania, które mają wpływ na formowanie przez Jezusa życia duchowego w człowieku¹¹. Autor zauważa, że Jezus spełnia wszystkie warunki, i to stopniu najwyższym, aby Jego działanie w człowieku było skuteczne, dlatego sensowne jest zajęcie się uwarunkowaniami ludzkimi (s. 116). Autor najpierw omawia uwarunkowania dotyczące sfery decyzyjnej (s. 117–118), następnie poziom wiary człowieka (s. 118–121) i otwartość w postawie (s. 121–122).

W tym samym kręgu myślenia jest artykuł ks. Stanisława Suwińskiego omawiający antropologiczne podstawy życia duchowego¹². Autor oparł swoje przemyślenia na publikacjach św. Franciszka Salezego (1567–1622), który pod względem dowartościowania ludzkiego wymiaru duchowości uprzedził swoją epokę. Potwierdza to autor artykułu: „Według św. Franciszka w strukturze człowieka, obok duszy ludzkiej, istotną rolę w procesie ego życia i rozwoju stanowi sfera cielesna” (s. 171). Ks. Suwiński

⁹ J. Witkowski, *Łaska Boża początkiem życia duchowego w człowieku*, StWł, 2(1999), s. 289–292.

¹⁰ S. Urbański, *Cnoty teologalne w nauczaniu ks. Piotra Semenki*, StWł, 14(2012), s. 386–394.

¹¹ I. Werbiński, *Uwarunkowania skuteczności działania w człowieku*, StWł, 8(2005), s. 116–123.

¹² S. Suwiński, *Antropologiczne podstawy życia duchowego według św. Franciszka Salezego*, StWł, 14(2012), s. 169–180.

w sposób bardzo ciekawy analizuje przemyslenia św. Franciszka Salezego na podjęty temat.

Ks. Lech Król omawia rolę pracy w formacji życia duchowego¹³. Autor zaznacza, że każda praca uczciwie wykonywana nie tylko służy dobru materialnemu, ale ma wpływ na duchowy rozwój człowieka. Artykuł był pisany z okazji 100. rocznicy urodzin Prymasa Tysiąclecia, Stefana Wyszyńskiego, dlatego ks. Król odwołuje się często do publikacji Prymasa pt. *Duch pracy ludzkiej*. W artykule autor ukazuje przenikanie się pracy i modlitwy (s. 40–42), nabywanie cnót chrześcijańskich przez pracę (s. 42–46) i rozwój postaw społecznych (s. 46–49).

Ten sam autor omawia znaczenie kultu Serca Jezusa dla życia duchowego¹⁴. Autor rozważa podjęty problem w oparciu o nauczanie św. Józefa Sebastiana Pelczara, który wskazywał na znaczenie tego kultu w życiu duchowym: wiernych świeckich, kapłanów i osób zakonnych. W takiej kolejności omawiany jest podjęty problem.

Ks. Piotr Głowacki ukazuje charakterystyczne elementy życia duchowego w pismach bł. Honorata Koźmińskiego¹⁵. W pierwszym punkcie zatytułowanym „Chrystocentryzm” autor pisze, że bł. Honorat nie posługiwał się tym terminem, ale całe jego nauczanie koncentrowało się wokół osoby Jezusa Chrystusa (s. 83). Zaś wśród charakterystycznych cech życia duchowego przedstawionego przez ojca Honorata autor artykułu wymienia: maryjność (s. 86–88), ideał franciszkański (s. 88–91) i życie ukryte (s. 91–93).

W innym artykule ks. Głowacki omawia główne idee duchowości franciszkańskiej¹⁶. Ponieważ inicjatorem i twórcą duchowości franciszkańskiej był św. Franciszek z Asyżu, autor najpierw ukazuje duchowy portret św. Franciszka (s. 220–222) i kolejno omawia istotne cechy duchowości franciszkańskiej i franciszkanizmu (s. 222–230).

Jerzy Skawroń OCarm omawia miłość, która jest źródłem duchowego rozwoju człowieka¹⁷. Autor ukazuje podjęty problem w oparciu o dzieła

¹³ L. Król, *Rola pracy w formacji życia duchowego według kardynała Stefana Wyszyńskiego*, StWł, 4(2001), s. 38–50.

¹⁴ Tenże, *Znaczenie kultu Serca Jezusowego dla życia duchowego według św. Józefa S. Pelczara*, StWł, 9(2006), s. 233–243.

¹⁵ P. Głowacki, *Charakterystyczne elementy życia duchowego w pismach bł. Honorata Koźmińskiego*, StWł, 2(1999), s. 83–94.

¹⁶ Tenże, *Główne idee duchowości franciszkańskiej*, StWł, 9(2006), s. 220–232.

¹⁷ J. Skawroń, *Miłość źródłem rozwoju człowieka według św. Jana od Krzyża*, StWł, 8(2005), s. 165–175.

św. Jana od Krzyża. Artykuł omawia stopnie zjednoczenia aż do miłości doskonałej (s. 166–174).

Adam Józef Sobczyk MSF ukazuje świętorodziny wymiar duchowości chrześcijańskiej¹⁸. Autor jest członkiem Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny i wydaje się, jest odpowiednią osobą do podjęcia tego zagadnienia. Najcenniejsza w artykule jest część ukazująca możliwość włączenia elementów duchowości Świętej Rodziny w duchowość współczesną (s. 261–267).

Karmelita Paweł Placyd Ogórek zajął się duchowością zakonu, do którego należy¹⁹. Autor wychodzi w artykule od pytania: „Czy jest sens mówić o duchowości karmelitańskiej czy jakichś innych duchowościach, np. franciszkańskiej, dominikańskiej, ignacjańskiej, skoro w zasadzie istnieje tylko jedna duchowość chrześcijańska?” (s. 181). W pierwszej części artykułu autor próbuje w tej kwestii zająć stanowisko (s. 181–184). W drugiej zaś przedstawia specyficzne cechy duchowości karmelitańskiej (s. 186–191).

W artykule ks. Lecha Króla *Duchowość islamu* możemy mówić o międzyreligijnym wymiarze duchowości²⁰. Autor sięgnął do bogatej literatury (s. 77–79), aby w sposób syntetyczny ukazać specyficzne cechy duchowości islamu.

2.2. Biblijno-teologiczne podstawy życia duchowego

Zagadnienie biblijnych inspiracji dla duchowości katolickiej omawia artykuł ks. Ireneusza Werbińskiego²¹. Autor rozpoczyna swoje refleksje od stwierdzenia, że dla każdej dziedziny teologicznej, a tym bardziej dla duchowości na pierwszym miejscu podstawowym źródłem powinna być Biblia. Tam odkrywamy korzenie duchowości, jej głębię i prawidłowe formy (s. 271). Autor ukazuje ją w punktach: 1) Odkrywanie Boga osobowego u podstaw duchowości katolickiej; 2) Oblubieńcza postawa Boga wobec człowieka; 3) Dorastanie ludu Bożego do oblubieńczej postawy wobec Boga; 4) Obietnice wynikające z wypełnienia Bożego zamysłu wobec człowieka; 5) Biblijny baranek wzorem dojrzałej osobowości i dojrzałej postawy duchowej; 6) Biblijny prorok jako świadek duchowych wydarzeń; 7) Apostolski wymiar proroctwa.

¹⁸ A.J. Sobczyk, *Świętorodziny rys duchowości chrześcijańskiej według Jana Bethier (1840–1908), Założyciela Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny*, StWł, 10(2007), s. 258–268.

¹⁹ P.P. Ogórek, *Duchowość karmelitańska*, StWł, 14(2012), s. 181–192.

²⁰ L. Król, *Duchowość Islamu*, StWł, 15(2013), s. 61–79.

²¹ I. Werbiński, *Biblijne inspiracje dla duchowości katolickiej*, StWł, 16(2014), s. 271–282.

Ks. Tomasz Michalski ukazuje zagadnienie „nowego człowieka” na podstawie Listu do Kolosan (3, 10–15)²². Autor pisze, że podstawowych wskazówek dla życia duchowego trzeba szukać w Piśmie Świętym. Na podstawie Listu do Kolosan (3, 10–15) ukazuje Chrystusa, który jest obrazem Boga i wzorem osobowym dla „nowego człowieka” (s. 94–97). Słusznie autor zauważa, że przełomowym wydarzeniem w życiu Kolo-san – było, a w życiu każdego chrześcijanina – jest przyjęcie chrztu, a to oznacza przejście ze śmierci duchowej do nowego życia w Chrystusie. Następnie w sposób bardzo interesujący autor omawia cechy osobowe „nowego człowieka” (s. 98–103): „serdeczne miłosierdzie, dobroć, cichość, cierpliwość, wzajemne wybaczenie, miłość, pokój, bycie wdzięcznym”.

Ten sam autor w jednym z artykułów omawia ascezę negatywną w oparciu o Listy św. Pawła²³. Autor zwraca uwagę na to, że w teologii św. Pawła ważną rolę odgrywa motywacja napomnień moralnych i pierwszym etapem wymagań stawianych ochrzczoneму jest wezwanie do ascezy negatywnej, której elementy są zwięzłe i ciekawie ukazane: czyny przeciwne porządkowi społecznemu (s. 170–173), występki seksualne (s. 173–175) i wykroczenia dotyczące życia religijnego (s. 175).

Ten sam autor w oparciu o Biblię omawia duchowość życia rodzinnego²⁴. We wprowadzeniu do artykułu ks. Michalski przytacza wypowiedź Jana Pawła II z *Listu do rodzin*, że „Rodzina jest drogą Kościoła”. „Człowiek wędruje do Boga różnymi drogami, pośród których pierwszą i z wielu względów najważniejszą jest rodzina” (s. 231). Za podstawę swoich rozważań autor wzięł Listy więzienne i pasterskie św. Pawła apostoła. Duchowe zasady życia rodzinnego Apostoł ujmuje w kilku punktach, które są widoczne w strukturze artykułu: wskazania dla żon (s. 231–233), wskazania dla mężów (s. 233–235), cześć należna rodzicom (s. 235–236), wskazania dla ojców (236–237).

Kolejny artykuł tego samego autora omawia nową ewangelizację na przykładzie życia i nauczania Apostoła Narodów²⁵. Ks. Michalski

²² T. Michalski, „Nowy człowiek” na podstawie Listu do Kolosan (3, 10–15), StWł, 1(1998), s. 94–104.

²³ Tenże, *Asceza negatywna na podstawie katalogów wad zamieszczonych w listach św. Pawła*, StWł, 2(1999), s. 169–176.

²⁴ Tenże, *Duchowość życia rodzinnego na podstawie Listów więziennych i pasterskich świętego Pawła apostoła*, StWł, 4(2001), s. 231–238.

²⁵ Tenże, *Nowa ewangelizacja na przykładzie życia i nauczania Apostoła Narodów*, StWł, 5(2002), s. 229–239.

pisze: „Kiedy pochylamy się nad sylwetką i historią życia Apostoła Narodów, to z łatwością możemy zauważyć, że od chwili nawrócenia Paweł całą swoją wyjątkową energię poświęcił działalności ewangelizacyjnej” (s. 229). Dlatego artykuł najpierw ukazuje Pawła jako ewangelizatora (s. 229–234), następnie metody ewangelizacyjne św. Pawła (s. 234–235) oraz styl głoszenia słowa Bożego (s. 235–238).

Ks. Mirosław Michalak podjął się przedstawienia problemu nawrócenia w świadomości Kościoła pierwszych wieków²⁶. Trzeba zauważyć trafny wybór źródeł do omówienia podjętego problemu, którymi są Dzieje Apostolskie. Mając na uwadze szersze grono czytelników, autor najpierw wyjaśnia ideę nawrócenia w Piśmie Świętym (s. 218–219), następnie ciekawie ujmuje nawrócenie – w kategoriach wezwania i daru (s. 219–225) i w ośmiu punktach ujmuje istotę nawrócenia przedstawioną w Dziejach Apostolskich (s. 225–229).

Choć nie jest oparty na źródłach biblijnych, z artykułem ks. Michałaka koresponduje artykuł ks. Ireneusza Werbińskiego przedstawiający nawracanie się jako drogę duchowej przemiany człowieka²⁷. Użycie słowa „nawracanie” wskazuje na to, że autor traktuje je jako proces, nie zamykając jego perspektywy. Godne zauważenia jest to, że autor oprócz literatury teologicznej, oparł swe rozważania na literaturze z zakresu psychologii personalnej i na świadectwach ludzi, którzy weszli na drogę nawracania się (s.152–153).

2.3. Duchowość wiernych świeckich

Ks. Jan Przybyłowski omawia różne uwarunkowania w formacji wiernych świeckich²⁸. Autor zwraca uwagę na to, że Sobór Watykański II dopuszcza różne formy duchowości, dostosowane do stanów życia i posług. Sobór Watykański II dowartościował też duchowość wiernych świeckich. Autor najpierw omawia sytuację egzystencjalną wiernych świeckich. Wierni świeccy, żyjąc w świecie, ciągle muszą wybierać między mądrością duchową (ewangeliczną) a tzw. mądrością świata (s. 141–146). Autor zwraca też uwagę na zależność formacji duchowej i ludzkiej oraz

²⁶ M. Michalak, *Problem nawrócenia w Kościele pierwotnym w świetle Dziejów Apostolskich*, StWł, 4(2001), s. 218–230.

²⁷ I. Werbiński, *Nawracanie się jako droga duchowej przemiany człowieka*, StWł, 11(2009), s. 143–153.

²⁸ J. Przybyłowski, *Mądrość, wolność i łaska w formacji wiernych świeckich*, StWł, 8(2006), s. 139–155.

na to, że chrześcijanin powołany jest do świętości i do życia wiecznego (s. 146–151).

Roman Czarniecki mówi o odkrywaniu powołania życiowego przez wiernych świeckich²⁹. Jako źródło do przeanalizowania podjętego problemu świecki teolog wziął kazania publikowane w periodyku „Współczesna Ambona”. Artykuł ukazuje drogę życia w bezżeństwie (s. 156–159) i drogę życia rodzinnego (s. 159–163).

Ks. Ireneusz Werbiński opisuje drogę do dojrzałości duchowej chrześcijanina³⁰. Proces dojrzewania duchowego ukazuje autor w oparciu o świadectwo życia i publikacje sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego. Postawa duszpasterska i twórczość pisarska Blachnickiego dowodzą, że bardzo mu zależało na tym, aby wierni świeccy prowadzili pogłębione życie duchowe. Dlatego zainicjował Ruch Światło-Życie, który korzystając z wizji Kościoła proponowanej przez Sobór Watykański II, miał budzić potrzebę głębszego życia duchowego i prowadzić wiernych do świętości. Szukając genezy jakiegoś dzieła, najczęściej na pierwszym miejscu docieramy do osobistych przeżyć autora i tak też było w tym przypadku. Za najważniejszy dzień w swoim życiu uznał ks. Franciszek 17 czerwca 1942 roku, kiedy to, gdy czekał na wykonanie wyroku śmierci, olśniło go jakieś przedziwne światło. Po 19 latach od tego wydarzenia napisał w pamiętniku duchowym: „Światło to od razu rozpoznałem i nazwałem po imieniu, gdy powstałem i zacząłem chodzić po celi powtarzając w duszy: wierzę, wierzę. To światło od tej chwili nie przestało ani na chwilę mną kierować, zwracając moje życie ku Bogu” (por. s. 296). Artykuł ukazuje obraz dojrzałego chrześcijanina jako „nowego człowieka”, omawia sposoby realizacji drogi ku dojrzałości duchowej oraz etapy dojrzewania duchowego.

Bardzo ciekawy jest artykuł ks. Ireneusza Werbińskiego poświęcony duchowej drodze chrześcijanina odczytanej w publikacji *Opowieści pielgrzyma*³¹. Pełny tytuł publikacji brzmi *Szczere opowieści pielgrzyma przedstawione jego ojcu duchownemu*. Książka powstała w kręgu duchowości wschodniej i trudno dociec, kto jest jej autorem, podpisał się jako

²⁹ R. Czarniecki, *Odkrywanie powołania życiowego przez wiernych świeckich według kazań we „Współczesnej Ambonie” w latach 1983–1994*, StWł, 8(2005), s. 156–164.

³⁰ I. Werbiński, *Droga do dojrzałości chrześcijańskiej według ks. Franciszka Blachnickiego*, StWł, 3(2000), s. 296–311.

³¹ Tenże, *Duchowa droga chrześcijanina odczytana w publikacji „Opowieści pielgrzyma”*, StWł, 15(2013), s. 49–60.

Pielgrzym. Pielgrzym jako drogi do dojrzałości duchowej na pierwszym miejscu wymienia słowo Boże, a na drugim modlitwę serca.

Jeden z artykułów ks. Ireneusza Werbińskiego próbuje ukazać, jaki wpływ ma duchowość na relacje interpersonalne w rodzinie³². Warto zwrócić uwagę na punkty: 3) Wpływ duchowości na relacje w rodzinie z osobą niepełnosprawną; 4) Wpływ duchowości na kształtowanie postaw po stracie jednego z członków rodziny.

Ks. Ireneusz Werbiński omawia też przygotowanie kobiety do realizacji drogi powołania życiowego³³. W tym przypadku autor oparł swoje refleksje na pracy wychowawczej i twórczości literackiej Jadwigi Zamoyskiej, która w 1882 roku założyła Szkołę Domowej Pracy Kobiet, gdzie uczono nie tylko umiejętności praktycznych, ale również fundamentów, na których powinno opierać się życie: umiłowania Boga, człowieka, szacunku dla pracy i wartości moralnych (s. 229). W artykule warto zwrócić uwagę na ten punkt, który wprost mówi o formacji duchowej. Zgodnie z dewizą Zamoyskiej: praca rąk, umysłu i duszy, powinny w człowieku rozwijać się równomiernie, aby owocować w dojrzałości osobowej i duchowej (s. 235–239).

2.4. Duchowość kapłańska

Ks. Janusz Umerle przedstawia duchowość kapłana diecezjalnego na podstawie dekretu Soboru Watykańskiego II o Posłudze i życiu prezbiterów³⁴. Artykuł jest oryginalnie skonstruowany, o czym świadczą tytuły poszczególnych punktów, np.: 1) Prezbiter – „w świecie” czy „poza światem”? – szukanie równowagi (s. 161–164); 2) Posługa kapłańska – braterstwo czy autorytet? (s. 164–167); 3) Świętość kapłańska – prywatna pobożność? (s. 167–169); 6) Czy w celibacie grozi samotność? (s. 170–171); 8) Czy ksiądz diecezjalny żyje według jakiejś reguły? (s. 173–174).

Maryjny wymiar duchowości kapłańskiej ukazuje w swoim artykule Adam Józef Sobczyk MSF³⁵. Plan artykułu podyktowała encyklika Jana

³² Tenże, *Wpływ duchowości na relacje interpersonalne w rodzinie*, StWł, 17(2015), s. 207–222.

³³ Tenże, *Przygotowanie kobiety do realizacji powołania życiowego według Jadwigi Zamoyskiej*, StWł, 10(2007), s. 229–241.

³⁴ J. Umerle, *Duchowość kapłana diecezjalnego według „Presbyterorum ordinis”*, StWł, 11(2009), s. 161–175.

³⁵ A.J. Sobczyk, *Maryjny wymiar duchowości kapłańskiej w świetle encykliki Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, StWł, 13(2011), s. 40–47.

Pawła II *Redemptoris Mater*. Z artykułu możemy wnioskować, że encyklika nie mówi wprost o maryjnym wymiarze duchowości kapłańskiej. Natomiast autor w punkcie 5 zatytułowanym „Wzór dla kapłanów” próbuje pokazać potrzebę ubogacenia duchowości kapłańskiej wymiarem maryjnym (s. 44–46).

Papież Paweł VI w jednej z katechez przypomniał prawdę, że świat współczesny nie chce słuchać nauczycieli, ale świadków; nauczycieli zaś słucha na tyle, na ile są świadkami. Nie ulega wątpliwości, że święci swoim życiem potwierdzali to, co mówili lub pisali. W tym duchu należy odczytywać artykuł ks. Lecha Króla o świętości kapłańskiej na przykładzie Jana Vianneya³⁶. W przeszłości dość mocno był uwypuklany ascetyczny wymiar jego świętości, co w artykule też zostało uwzględnione (s. 50–51), ale warto w nim zwrócić uwagę na punkt 2) „Pasterski wymiar świętości”, a zwłaszcza na podpunkt „Sakrament pojednania” (s. 54–57).

W kolejnym artykule ks. Lech Król omawia duchowość kapłanów w ostatnim etapie ziemskiego życia³⁷. Słusznie autor jest przekonany o tym, że starość kapłańskiej nie powinno się traktować w kategoriach ograniczenia i degeneracji. Dlatego w pierwszym punkcie artykułu ukazuje starość jako wyzwanie (s. 140–142), a zasadnicza część artykułu przedstawia wymiary duchowości kapłańskiej dostosowane do wieku (s. 142–147). Wydaje się też warte zauważenia ukazanie eschatycznego wymiaru duchowości kapłańskiej (s. 147–149).

Z powyższym tekstem w pełni koresponduje artykuł biskupa Romana Andrzejewskiego, który życie duchowe księży emerytów ujmuje na tle potrzeby ich godnego życia³⁸. Autor, będąc klasykiem z zamiłowania i wykształcenia, najpierw sięgnął do kultury rzymskiej, która w jego przekonaniu, w odniesieniu do kapłanów ujawniła się w przepisie prawa kanonicznego, aby ostatni etap życia przeżyli godnie (s. 21–24), następnie ukazuje różne wymiary godnej starości (s. 24–34), aby zakończyć artykuł punktem: „Ku pełnej godności w domu Ojca” (s. 35–36). Artykuł jest zaopatrzone bogatymi przypisami, które prowadzą coś w rodzaju dialogu z tekstem głównym.

³⁶ L. Król, *Świętość kapłańska na przykładzie św. Jana Vianneya*, StWł, 13(2011), s. 48–60.

³⁷ Tenże, *Duchowość kapłanów w wieku emerytalnym*, StWł, 2(1999), s. 140–151.

³⁸ R. Andrzejewski, *Otium cum dignitate. Refleksje nad godnym stylem życia księży emerytów*, StWł, 5(2002), s. 21–39.

W tym miejscu warto też odnotować artykuł ks. Ireneusza Werbińskiego poświęcony formacji duchowej w seminarium we Włocławku³⁹. Artykuł ukazuje obraz tego, co w zakresie duchowości działo się w jednym z najstarszych i bardzo cenionych seminariów duchownych w Polsce. Autor najpierw ukazuje cechy osobowości i posługę kolejnych ojców duchownych (s. 345–349). Następnie krótko charakteryzuje wykształcenie i osobowość teologów duchowości (s. 349–351). Dalej omawia harmonogram codziennych modlitw (s. 351–353). Artykuł dość szczegółowo przedstawia tematykę konferencji głoszonych na poszczególnych rocznikach (s. 353–359). Dla całokształtu obrazu omawiane są czytania duchowne, kierownictwo duchowe, miesięczne spotkania formacyjne, rekolekcje i spowiedź (s. 359–362).

2.5. Duchowość zakonna

Biskup Czesław Lewandowski omawia duchowość życia kontemplacyjnego⁴⁰. Autor pisze, że życie zakonne ma bogatą historię, sięga swymi korzeniami pierwszych wieków chrześcijaństwa. Z punktu widzenia duchowego, szczególną rolę pełnią zakony kontemplacyjne. W artykule najpierw zostały wypuklone cechy życia kontemplacyjnego, które są obecne w życiu Chrystusa: modlitwa, samotność, milczenie (s. 45–46). Następnie elementy życia duchowego realizowane na co dzień przez członków zakonów kontemplacyjnych: słuchanie słowa Bożego, osobista asceza, komunია braterskiej miłości (s. 46–47). W ostatniej części artykułu została ukazana specyfika apostołstwa kontemplacyjnych instytutów życia konsekrowanego (s. 47–50).

Z racji zakończenia Roku Życia Konsekrowanego biskup Jacek Kiciński CMF dokonał w swoim artykule teologicznego podsumowania tego, co działo się w tym Roku⁴¹. Treść artykułu jest adekwatna do tytułu. Autor omawia kolejno Ewangelię, prorocstwo i nadzieję zarówno w życiu jak i posłudze osoby konsekrowanej.

Duchowość życia konsekrowanego podejmuje w swoich artykułach ks. Lech Król⁴². W jednym z artykułów ukazał podjęty problem w oparciu

³⁹ I. Werbiński, *Formacja duchowa w seminarium włocławskim w XX wieku*, StWł, 5(2002), s. 345–365.

⁴⁰ C. Lewandowski, *Zakony kontemplacyjne w życiu Kościoła*, StWł, 2(1999), s. 44–50.

⁴¹ J. Kiciński, *Ewangelia, prorocstwo i nadzieja w życiu i posłudze osoby konsekrowanej. Podsumowanie Roku Życia Konsekrowanego*, StWł, 19(2017), s. 215–230.

⁴² L. Król, *Duchowość życia konsekrowanego w świetle dokumentu „Idziemy naprzód z nadzieją”*, StWł, 7(2004), s. 74–90.

o dokument pt. *Idziemy naprzód z nadzieją* (Kraków 2003), który został opracowany przez Konferencję Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich i Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych. W artykule jest omówiony trynitarny wymiar życia konsekrowanego (s. 74–78), wymiar wspólnotowy (s. 78–83) oraz zadania życia konsekrowanego (s. 83–88).

Ten sam autor ukazuje też apostołski wymiar duchowości Zgromadzenia Sióstr Świętej Elżbiety⁴³. Autor przytacza *Ratio institutionis* Zgromadzenia, które mówi, że apostołstwo „ma swoje źródło w chrzcie świętym oraz w konsekracji zakonnej” (s. 176). Zaś nowość konsekracji rad ewangelicznych polega na nowym wyborze i szczególnym powołaniu, jakim Bóg obdarowuje tylko niektórych ochrzczonych (s. 177). Wydaje się, że jest to bardzo komplementarne podejście do źródeł apostołstwa, co w artykule w sposób syntetyczny zostało przedstawione.

Dla tej tematyki bardzo ważny jest artykuł ks. Króla omawiający eklezjalny wymiar życia konsekrowanego⁴⁴. Autor omawia podjęty problem w oparciu o przeanalizowanie aktualnie najważniejszych dokumentów Kościoła.

Przy omawianiu duchowości Zgromadzenia Córek Najczystszej Serca Najświętszej Maryi Panny ks. Król podkreśla ukryty charakter tej duchowości⁴⁵. Artykuł jest przejrzysty w swej konstrukcji: autor najpierw omawia ewangeliczne podstawy życia ukrytego (s. 130–135), w dalszej kolejności istotę życia ukrytego (s. 135–138) i realizację życia ukrytego (s. 138–142).

2.6. Hagiografia i hagiologia – ujęcie ogólne

Powszechne powołanie do świętości i zbawienia omawia ks. Jacek Neuman⁴⁶. W artykule dwa punkty odnoszą się wprost do zagadnienia świętości: „Istota wezwania człowieka do świętości i zbawienia” (s. 318–320) oraz „Chrystus przewodnikiem na drodze świętości” (s. 320–322).

W sposób dla siebie właściwy (dość oryginalny) ukazuje świętość Antoni Jozafat Nowak OFM, akcentując jej sakramentalny wymiar⁴⁷. Ojciec

⁴³ Tenże, *Apostołski wymiar duchowości Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety*, SWł, 11(2009), s. 176–189.

⁴⁴ Tenże, *Eklezjalny wymiar życia konsekrowanego w świetle dokumentów Kościoła*, StWł, 17(2015), s. 191–206.

⁴⁵ Tenże, *Życie ukryte w duchowości Zgromadzenia Córek Najczystszej Serca Najświętszej Maryi Panny w świetle „Reguły” i „Konstytucji”*, StWł, 14(2012), s. 129–145.

⁴⁶ J. Neuman, *Powszechne powołanie do świętości i zbawienia*, StWł, 6(2003), s. 316–325.

⁴⁷ A.J. Nowak, *Świętość na sakramentalnej drodze życia*, StWł, 13(2011), s. 24–39.

Nowak bardzo często zaczynał swoje publikacje od wyjaśnienia różnicy między wiarą a religijnością, w tym przypadku zaczyna od wyjaśnienia różnicy między wiarą a świętością (s. 24–26), dalej mówi w kategoriach myślenia, które były widoczne w jego wypowiedziach: „Kościół domem świętości” (s. 26–28), następnie omawia udział we wszystkich sakramentach jako drodze do świętości (s. 28–38).

Adam Józef Sobczyk MSF z okazji 25. rocznicy pracy naukowej ks. Ireneusza Werbińskiego napisał artykuł omawiający świętość w publikacjach Jubilata⁴⁸. Na początku artykułu autor pisze: „Gdybyście chcieli najkrócej w wymiarze całościowym ująć drogę badawczą ks. prof. Werbińskiego prowadzącą do takiego osiągnięcia, to można by ją przedstawić tak: od teologii (magisterium), przez teologię duchowości (doktorat), hagiografię (habilitacja), do hagiologii (tytuł profesora nauk teologicznych)” (s. 22). Autor artykułu podkreśla oryginalność badawczą ks. Werbińskiego, która między innymi ma zakotwiczenie w wykorzystaniu w sposób komplementarny metod stosowanych: w teologii, psychologii i historii. Takie podejście do badań nad świętością ks. Werbiński nazywa „hagiologią”: por. punkt 4 artykułu – od hagiografii do hagiologii (s. 30–31).

Ks. Ireneusz Werbiński ukazuje drogę do świętości poprzez realizację rad ewangelicznych⁴⁹. Podjęty problem autor ukazał na podstawie wypowiedzi Jana Pawła II podczas pielgrzymek do ojczyzny. Autor w artykule próbuje przedstawić specyfikę realizacji trzech rad ewangelicznych (czystości, posłuszeństwa i ubóstwa) w poszczególnych stanach życia: wiernych świeckich, kapłańskim i zakonnym (por. s. 61–71).

W oparciu o nauczanie Jana Pawła II ks. Werbiński napisał syntetyczny artykuł, który ukazuje panoramę ujęcia świętości przez tego papieża⁵⁰. Plan artykułu pokazuje, jak bogaty obraz świętości ukazywał Jan Paweł II w swoim nauczaniu. Z jednej strony jest to obraz tradycyjny, wydobyty z Ewangelii i Tradycji, a z drugiej nowy, dostosowany do współczesnych znaków czasu. Przede wszystkim jest to obraz bliski życiu i bogaty w propozycjach. Papież oprócz eklezyjalnego i wspólnotowego obrazu świętości mówi o różnych indywidualnych drogach do świętości, która jest zdolna dostosować się do specyfiki poszczególnych osób (por. s. 21).

⁴⁸ A.J. Sobczyk, *Ujęcie świętości w publikacjach ks. prof. zw. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego*, StWł, 14(2012), s. 22–33.

⁴⁹ I. Werbiński, *Realizacja rad ewangelicznych drogą do świętości w wypowiedziach Jana Pawła II podczas pielgrzymek do ojczyzny*, StWł, 7(2004), s. 60–73.

⁵⁰ Tenże, *Świętość w nauczaniu Jana Pawła II*, StWł, 13(2011), s. 11–23.

Ponieważ wielu wiernych uważa świętych za ludzi bez wad – idealnych, ks. Ireneusz Werbiński próbuje w jednym artykule odpowiedzieć na pytanie, kto może zostać świętym⁵¹. Autor najpierw w sposób syntetyczny ukazuje biblijny obraz świętości (s. 278–280), dalej ewolucję obrazu świętości w rozwoju hagiograficznym (s. 280–281), ludzkie uwarunkowania realizowania świętości (s. 281–284), a w ostatniej części artykułu odpowiada na pytanie, co decyduje o świętości (s. 284–286). Na koniec autor zauważa, że ochrzczony nie powinien pytać: czy mogę zostać świętym? Jan Paweł II w Liście apostolskim *Novo millennio ineunte* w n. 31 pisze, że w chwili przyjęcia chrztu, ochrzczony zobowiązuje się do realizowania świętości życia. Dlatego ochrzczony powinien pytać, na której drodze powołania życiowego ma realizować świętość.

Zagadnienie świętości jest też obecne w artykule ks. Werbińskiego, w którym omawia obraz dojrzałej osobowości chrześcijanina na przykładzie Maryi⁵². Autor zwraca uwagę na to, że często w przekazie homiletycznym Maryja jest ukazywana tak, że nie zachęca do naśladowania Jej cech osobowych, a raczej zniechęca (s. 414). Dlatego autor w artykule próbuje odpowiedzieć na pytanie: jak ukazywać cechy dojrzałej osobowości Maryi, aby chrześcijanie chcieli je uaktualniać w swoim życiu. Ponieważ pojęcie „osobowość” wielu ludziom niewiele mówi, artykuł najpierw omawia dojrzałą osobowość w ujęciu psychologii (s. 415–418). Autor jest przekonany o tym, że jedna istotowo świętość powinna mieć różne formy realizacji – zgodnie z odczytaną drogą powołania życiowego, co podejmuje drugi punkt artykułu (s. 418–420). Dalej artykuł omawia prawidłową postawę wobec słowa Bożego i modlitwy, jako drogi do wiary w życiu Maryi (s. 422–426), oraz ukazuje Maryję jako wzór żony i matki (s. 426–429).

Ks. Piotr Głowacki przedstawia świętość odczytaną w duchowości Franciszkańskiego Zakonu Świeckich⁵³. Oprócz treści ogólnych odnoszących się do świętości, artykuł ukazuje specyficzne cechy świętości realizowanej przez członków Franciszkańskiego Zakonu Świeckich: duch franciszkańskiego braterstwa, szacunek dla wszelkiego stworzenia, praca, aktywna obecność w Kościele i świecie (s. 133–136).

⁵¹ Tenże, *Kto może zostać świętym?*, StWł, 2(1999), s. 278–288.

⁵² Tenże, *Obraz dojrzałej osobowości chrześcijanina na przykładzie Maryi*, StWł, 6(2003), s. 414–430.

⁵³ P. Głowacki, *Świętość w świetle duchowości Franciszkańskiego Zakonu Świeckich*, StWł, 8(2005), s. 124–138.

Ks. Lech król opisuje świętość chrześcijańską na podstawie *Życia duchowego* św. Józefa Sebastiana Pelczara⁵⁴. Główna myśl artykułu koncentruje się wokół stwierdzenia: „Św. Józef Sebastian Pelczar rozważał temat świętości chrześcijańskiej w aspekcie powszechnego powołania” (s. 187).

2.7. Cechy duchowości świętych, błogosławionych i kandydatów na ołtarze

Ks. Piotr Głowacki przedstawia duchową sylwetkę biskupa Franciszka Korszyńskiego⁵⁵. Posynodalna adhortacja *Pastores dabo vobis* stwierdza, że człowieczeństwo jest u podstaw wszystkich wymiarów i etapów formacji duchowej. Dlatego autor artykułu najpierw ukazuje dojrzałą osobowość Biskupa (s. 207–209), by następnie przedstawić go jako człowieka wiary (s. 209–211) i człowieka, w życiu którego – jak na dłoni – widoczny był prymat miłości (s. 211–212).

Ks. Głowacki omawia też duchowość kardynała Stefana Wyszyńskiego⁵⁶. Słusznie autor zauważa, że „Szczególną wartość dla kształtowania pogłębionej duchowości chrześcijan stanowią świadectwa życia sług Bożych zawarte w aktach procesów beatyfikacyjnych i kanonizacyjnych” (s. 29). Ks. Głowacki podkreśla, że świadkiem wierności Bogu, niezależnie od okoliczności zewnętrznych, był kardynał Stefan Wyszyński. Poprzez Maryję zawierzył bez reszty Bogu (s. 30–33), był też wierny krzyżowi (s. 33–35), odznaczał się też pasterską miłością do Kościoła (s. 35–36).

Ks. Lech Król ukazuje osobowość bł. Michała Kozala⁵⁷. Pełny tytuł artykułu wskazuje na to, że autor omówi te cechy osobowe biskupa Kozala, które potrzebne są każdemu duszpasterzowi. Najpierw ukazuje go jako kapłana żyjącego Eucharystią (s. 214–216), modlitwą (s. 217–220) i ascezą (s. 220–222). Słusznie autor największy akcent położył na heroicznym akcie miłości, który u bł. Michała wyraził się w męczeństwie (s. 222–224). Z racji 100. rocznicy święceń kapłańskich Błogosławionego, ks. Król opublikował artykuł ukazujący Kozala jako wzór życia duchowego⁵⁸.

⁵⁴ L. Król, *Świętość chrześcijańska w świetle „Życia duchowego” św. Józefa Sebastiana Pelczara*, StWł, 8(2005), s. 176–188.

⁵⁵ P. Głowacki, *Duchowa sylwetka biskupa Franciszka Korszyńskiego*, StWł, 1(1998), s. 207–213).

⁵⁶ Tenże, *Wierność Bogu znakiem chrześcijańskiego życia. Refleksja nad duchowością Stefana Kardynała Wyszyńskiego w świetle Zapisków więziennych*, StWł, 4(2001), s. 29–37.

⁵⁷ L. Król, *Osobowość bł. Michała Kozala jako duszpasterza*, StWł, 1(1998), s. 214–225.

⁵⁸ Tenże, *Bp Michał Kozal wzorem życia duchowego. W 100. rocznicę święceń kapłańskich Błogosławionego*, StWł, 19(2017), s. 245–260.

Ks. Król omawia też życie i sylwetkę duchową Matki Klary Szczęsnej, uważanej za współzałożycielkę Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego⁵⁹. Autor wychodzi od omówienia Klary Szczęsnej na tle sytuacji społeczno-religijnej w Królestwie Polskim, następnie ukazuje jej pochodzenie, wykształcenie i życie zakonne (s. 161–168). Druga część artykułu ukazuje specyfikę duchowości Szczęsnej: zaufanie Bogu, pokorę, posłuszeństwo oraz różne wymiary miłości chrześcijańskiej, które uwidaczniały się w jej życiu (s. 168–175).

W kolejnym artykule ks. Król ukazuje postawę wierności w życiu św. Józefa Sebastiana Pelczara⁶⁰. Autor najpierw podaje syntetyczne rozumienie wierności w literaturze i teologii duchowości. Artykuł omawia kilka wymiarów wierności, które można odczytać w postawie świętego Sebastiana: wierność Chrystusowi (s. 242–244), wierność Kościołowi (s. 244–247), wierność Zgromadzeniu Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego (s. 250–253) i wierność powołaniu kapłańskiemu (s. 253–255).

O roli cnót chrześcijańskich w życiu duchowym bł. Marii Luizy Merkel możemy się dowiedzieć z kolejnego artykułu ks. Lecha Króla⁶¹. Autor kolejno opisuje rolę pokory, pobożności, przebaczącej miłości, ofiarności i sumiennosci oraz męstwo.

Kolejną postacią, której sylwetkę duchową przedstawił ks. Lech Król, jest bł. Małgorzata Łucja Szewczyk⁶². Ponieważ założycielka Zgromadzenia Córek Bolesci Matki Bożej – „Siostr Serafitek”, jest w Polsce mało znana, dobrze się stało, że autor ukazał jej sylwetkę duchową w kontekście ówczesnych czasów i zwrócił uwagę na jej charyzmaty, które miały wpływ na osobistą duchowość.

Bardzo ciekawy też jest artykuł ks. Króla, w którym opisuje doświadczenia mistyczne św. Mechtyldy von Hackeborn, która żyła w XIII wieku⁶³. Autor przedstawia w artykule, jak Chrystus prowadził Mechtyldę do „najwyższego stopnia mistycznego” (s. 139).

⁵⁹ Tenże, *Życie i sylwetka duchowa M. Klary Szczęsnej (1863–1916)*, StWł, 5(2002), s. 161–178.

⁶⁰ Tenże, *Postawa wierności w życiu i twórczości św. Józefa S. Pelczara*, StWł, 10(2007), s. 242–257.

⁶¹ Tenże, *Cnoty chrześcijańskie w życiu duchowym bł. Marii Luizy Merkel*, StWł, 12(2009), s. 106–119.

⁶² Tenże, *Życie i sylwetka duchowa bł. Małgorzaty Łucji Szewczyk (1828–1905)*, StWł, 16(2014), s. 175–198.

⁶³ Tenże, *Elementy treściowe doświadczeń mistycznych św. Mechtyldy von Hackeborn*, StWł, 18(2016), s. 139–154.

Ks. Janusz Umerle ukazuje drogę zjednoczenia mistycznego w życiu Karola de Foucauld⁶⁴. W oparciu o analizę oryginalnych tekstów ks. Umerle ukazuje drogę Brata Karola do zjednoczenia z Bogiem. Autor artykułu w sposób kompetentny i oryginalny wykazuje, że nazaretański styl życia Karola, przebywanie wśród ludzi, kontemplacja w świecie, były formą realizacji życia mistycznego i zewnętrzną formą kontemplacji (s. 107). Artykuł ks. Umerle pokazuje z jednej strony klasyczny wymiar zjednoczenia mistycznego u Karola de Foucauld, a z drugiej – jego oryginalną formę.

Ks. Władysław Piechota, proboszcz parafii Grodziec, z której pochodził arcybiskup Dąbrowski, ukazuje zarys jego duchowości⁶⁵. Arcybiskup był zakonnikiem i czuł duchową więź ze zgromadzeniem, z którego się wywodził, co potwierdzają jego słowa zacytowane przez autora artykułu: „Uważam się zawsze za jednego z duchowych synów Rodziny Oriońskiej” (s. 190). Nic więc dziwnego, że rys duchowości zakonnej w jego przemysłeniach jest bardzo widoczny (s. 190–192). Następnie artykuł wskazuje na: chrystoformiczny wymiar duchowości, eklezjalny wymiar duchowości, człowieczeństwo jako podstawę duchowości i maryjny wymiar duchowości (s. 192–198).

Stanisław Jankowski, biblista i przewodnik pielgrzymek po Ziemi Świętej, ukazał duchowość mało znanej mistyczki z Kalabrii (Natuzy Evolo)⁶⁶. Ponieważ Natuza w Polsce jest prawie nieznana, autor najpierw omawia jej rys biograficzny (s. 193–195), dalej przedstawia jej charyzmaty (s. 195–200), a w trzecim punkcie zastanawia się nad tym, czy jest ona siostrzaną wersją Ojca Pio (s. 200–208).

Na przykładzie życia i twórczości Carlo Carretto powołanie do życia pustelniczego ukazuje w swoim artykule ks. Ireneusz Werbiński⁶⁷. Artykuł pokazuje, jak Carretto dorastał do odkrywania duchowości pustyni.

Tom 18 „Studiów Włocławskich” ukazał się w Roku Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia. Wydarzenie to zainspirowało Teologiczne Towarzystwo Naukowe Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, aby ten tom poświęcić tajemnicy Bożego miłosierdzia. Dwa artykuły poświęcone są postawie miłosierdzia: ks. Stanisław Suwiński ukazuje Boże

⁶⁴ J. Umerle, *Zjednoczenie mistyczne Karola de Foucauld*, StWł, 7(2004), s. 100–110.

⁶⁵ W. Piechota, *Zarys duchowości arcybiskupa Bronisława Dąbrowskiego*, StWł, 11(2009), s. 190–199.

⁶⁶ S. Jankowski, *Duchowość Natuzy Evolo*, StWł, 14(2012), s. 193–209.

⁶⁷ I. Werbiński, *Odczytywanie powołania do życia pustelniczego na przykładzie Carlo Carretto*, StWł, 18(2016), s. 155–168.

miłosierdzie w życiu św. Zygmunta Gorazdowskiego, a ks. Jerzy Misiurek w świetle wypowiedzi sługi Bożego Jacka Woronieckiego⁶⁸.

Ks. Arkadiusz Kruk omawia duchowość świętej Teresy od Dzieciątka Jezus, w kontekście posług, które pełniła w zgromadzeniu⁶⁹. Autor głównie skupia się na pedagogii stosowanej przez Teresę wobec nowicjuszek, których była opiekunką.

2.8. Praktyki duchowe

Artykuły zamieszczone na łamach „Studiów Włocławskich” podejmują jedną praktykę duchową – modlitwę w jednym artykule oprócz modlitwy podjęty jest problem Eucharystii.

W Kościele Chrześcijańskiego Wschodu liturgia miała i ma zasadniczy wpływ na kształtowanie duchowości wiernych, natomiast w Kościele zachodnim większy wpływ miały prywatne praktyki pobożnościowe. Sobór Watykański II wpłynął nie tylko na zmianę myślenia, ale i praktyczne podejście do liturgii, którą coraz bardziej włącza się w kształtowanie duchowości wiernych. Problem duchowości Liturgii godzin porusza artykuł ks. Krzysztofa Koneckiego⁷⁰. Autor podkreśla, że Liturgia godzin powinna być organicznie złączona z całym życiem człowieka i prowadzić go do świętości (s. 161–164). Ks. Konecki zwraca też uwagę na pedagogiczny wymiar Liturgii godzin (s. 167).

Ks. Marek Chmielewski omawia modlitwę w życiu duchowym świeckich konsekrowanych⁷¹. Autor przedstawił to zagadnienie analizując nauczanie Kościoła na temat instytutów świeckich. Autor starając się o precyzję terminologiczną i przejrzystość metodyczną, na początku pisze: „Dnia 2 II 1947 roku papież Pius XII konstytucją apostolską *Provida Mater Ecclesia* ustanowił w Kościele nową formę życia konsekrowanego, którą w tym dokumencie nazwał instytutami świeckimi” (s. 146). Dobrze, że w pierwszej części autor wyjaśnia, czym są instytuty świeckie (s. 146–148). Dalej ukazuje: jak poprawnie rozumieć świeckość (s. 148–150), czym jest

⁶⁸ S. Suwiński, *Czynna miłość u „ojca ubogich” – św. Zygmunt Gorazdowski (1845–1920)*, StWł, 18(2016), s. 87–102; J. Misiurek, *Tajemnica Bożego Miłosierdzia w świetle wypowiedzi sługi Bożego Jacka Woronieckiego*, StWł, 18(2016), s. 103–119.

⁶⁹ A. Kruk, *Święta Teresa od Dzieciątka Jezus jako kierownik dusz – „Mistrzynie nowicjatu”*, StWł, 19(2017), s. 231–244.

⁷⁰ K. Konecki, *Duchowość Liturgii godzin*, StWł, 14(2012), s. 161–168.

⁷¹ M. Chmielewski, *Modlitwa w życiu duchowym świeckich konsekrowanych. Studium w świetle nauczania Kościoła na temat instytutów świeckich*, StWł, 14(2012), s. 146–160.

konsekracja (s. 150–153), modlitewny wymiar apostołstwa (s. 153–155) i wspólnotowy wymiar modlitwy (s. 155–157). Artykuł cechuje głębia analiz i przejrzystość metodyczna.

Ks. Lech Król omawia teologię różańcowych tajemnic światła⁷². Artykuł najpierw ukazuje światło pozwalające odkryć głębię Trójcy Świętej (s. 274–276), następnie tajemnice światła wyrażone w życiu (s. 279–281) oraz macierzyńską obecność Maryi w modlitwie różańcowej (s. 281–284).

Temat modlitwy różańcowej w świetle objawień fatimskich podejmuje też artykuł ks. Józefa Nocnego⁷³. Autor zwraca uwagę na to, że list apostolski Jana Pawła II *Rosarium Virginis Mariae* przyczynił się do ożywienia dyskusji i publikacji na temat modlitwy różańcowej, a zamach na papieża w dniu 13 maja 1981 r. zbiegł się z pierwszym objawieniem fatimskim, gdzie Matka Boża zaleciła modlitwę różańcową jako ratunek w wielu zagrożeniach. Dlatego ks. Nocny najpierw omawia główne przesłanie orędzia fatimskiego (s. 326–330), by następnie ukazać duchowość modlitwy różańcowej odczytaną w objawieniach fatimskich (s. 330–332).

Ks. Jarosław Popławski podejmuje zagadnienie modlitwy i Eucharystii w przemyśleniach teologicznych o Piotra Semenienki⁷⁴. Zgodnie z tytułem autor najpierw omawia rodzaje i rolę modlitwy w kształtowaniu życia duchowego (s. 210–213), a następnie znaczenie Eucharystii dla życia duchowego (s. 213–215).

* * *

Dla całości problematyki duchowości na łamach „Studiów Włocławskich” należy dodać, że ks. Ireneusz Werbiński dokonał charakterystyki publikacji z zakresu teologii duchowości w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku oraz wskazał na możliwości jej wykorzystania – SWł, 12(2009), s. 238–255. W wyniku prowadzonych badań wykorzystujących zasoby biblioteki seminaryjnej – pod kierunkiem profesorów włocławskich: ks. Ireneusza Werbińskiego, ks. Lecha Króla, ks. Piotra Głowackiego, ks. Tomasza Michalskiego – powstały (dane z czasu pisania artykułu) 23 prace magisterskie napisane przez alumnów Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku obronione (w latach 1991–2002)

⁷² L. Król, *Teologia różańcowych tajemnic światła*, StWł, 6(2003), s. 274–285.

⁷³ J. Nocny, *Modlitwa różańcowa w świetle tajemnic fatimskich*, StWł, 6(2003), s. 326–333).

⁷⁴ J. Popławski, *Modlitwa i Eucharystia w nauczaniu o Piotra Semenienki*, StWł, 14(2012), s. 210–216.

w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, a od 2003 r. na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na Studium Teologii we Włocławku zostało obronionych 61 prac magisterskich, a na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (obecnie Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) dwie prace.

* * *

Podsumowując artykuły z zakresu duchowości chrześcijańskiej, trzeba zauważyć, że ich autorami są niejednokrotnie najlepsi polscy teologowie duchowości pracujący we wszystkich liczących się środowiskach teologicznych w Polsce. Tematyka podejmowana w artykułach jest bardzo zróżnicowana: od ogólnego spojrzenia na teologię duchowości chrześcijańskiej, hagiografię, hagiologię, po tematy szczegółowe.

Biorąc pod uwagę stopnie oraz tytuły naukowe i stanowiska naukowe autorów tekstów, w gronie tym znajduje się:

1) Aż dziesięć osób mających tytuł naukowy i stanowisko zwyczajne lub nadzwyczajne profesora nauk teologicznych: ks. Marek Chmielewski (KUL); bp Jacek Kiciński (PWT Wrocław); ks. Krzysztof Konecki (UMK Toruń); ks. Jerzy Misiurek KUL; Antoni Jozafat Nowak OFM (KUL); ks. Stanisław Urbański (UKSW w Warszawie); ks. Jarosław Popławski (KUL); ks. Jan Przybyłowski (UKSW w Warszawie); Placyd Paweł Ogórek OCD (UKSW w Warszawie); ks. Ireneusz Werbiński (UMK w Toruniu, od 2017 r. – PWSZ w Płocku).

2) Czterech doktorów habilitowanych: ks. Lech Król (UMK w Toruniu); Adam Józef Sobczyk MSF (Prowincjał Misjonarzy Świętej Rodziny), Jerzy Skawroń OCarm, ks. Stanisław Suwiński (UMK w Toruniu).

3) Dziewięciu doktorów: bp Roman Andrzejewski, świecki teolog Roman Czarniecki, ks. Piotr Głowacki, ks. Arkadiusz Kruk, Stanisław Jankowski SDB, ks. Tomasz Michalski, ks. Jacek Neuman, ks. Władysław Piechota, ks. Janusz Umerle.

4) Czterech autorów mających tytuł magistra nauk teologicznych: bp Czesław Lewandowski, ks. Mirosław Michalak, ks. Jan Witkowski, ks. Józef Nocny (formalnie nie posiadał tytułu magistra).

STRESZCZENIE

Problematyka teologii moralnej i duchowości chrześcijańskiej jest obecna w porównywalnej liczbie artykułów zamieszczonych w „Studiach Włocławskich”. Biorąc pod uwagę liczbę artykułów z zakresu teologii moralnej i duchowości chrześcijańskiej,

zauważamy, że z zakresu teologii moralnej jest ich niewiele, dlatego są omówione według tytułów w kolejnych tomach. Natomiast artykułów z zakresu teologii duchowości chrześcijańskiej jest bardzo dużo, dlatego są omówione w grupach – według tematów, które poruszają.

Ujmując ogólnie: w 12 artykułach zamieszczonych w periodyku „Studia Włocławskie” poruszana jest problematyka z zakresu teologii moralnej. Aż dziewięć z tych artykułów napisali moraliści wywodzący się z kościelnego środowiska włocławskiego, a trzy z innych środowisk. Natomiast artykułów z zakresu duchowości chrześcijańskiej jest 66; ich autorami są niejednokrotnie najlepsi polscy teologowie duchowości pracujący we wszystkich liczących się środowiskach teologicznych. Tematyka podejmowana w artykułach jest bardzo zróżnicowana: od ogólnego spojrzenia na teologię duchowości chrześcijańskiej, hagiografię, hagiologię, po tematy szczegółowe.

Słowa kluczowe: cnoty, wartości, zagrożenia moralne, wychowanie moralne, duchowość chrześcijańska, świętość, duchowość wiernych świeckich, duchowość kapłańska, duchowość zakonna

SUMMARY

The issue of moral theology and Christian spirituality is present in a considerable number of articles in „Studia Wloclawskie” [„Wloclawek Studies”]. Considering the number of articles on moral theology and Christian spirituality, we note that there are few ones relating to moral theology and that they are discussed in the following volumes, depending on their titles. In contrast, the articles on the theology of Christian spirituality are very numerous, so they are discussed in groups – according to the topics they refer to.

Generally speaking, the issues related to moral theology are discussed in 12 articles in the „Studia Wloclawskie” periodical. As many as 9 of these articles were written by moralists from the Włocławek Church community and 3 ones from other backgrounds. On the other hand, there exist 66 articles on Christian spirituality, whose authors are often the best Polish theologians of spirituality working in all important theological communities. The subject matter in the articles is very diverse: from the general view on the theology of Christian spirituality hagiography, hagiology up to detailed topics.

Key words: virtues, values, moral threats, moral education, Christian spirituality, holiness, spirituality of the lay faithful, priestly spirituality, religious spirituality

BIBLIOGRAFIA

Artykuły z zakresu teologii moralnej

Graczyk M., *Ku rozumieniu globalizacji. Jej podstawy i cele*, StWł, 6(2003), s. 204–214.

Lisica J., *Rola miłosierdzia w wychowaniu moralnym*, StWł, 18(2016), s. 75–86.

- Mróz M., *Upadek idei postępu a cnota nadziei: Poszukiwania w obrębie prawdziwego rozwoju człowieka i społeczeństwa*, StWł, 14(2012), s. 274–287.
- Niemira A., *Czy warto dziś rozmawiać o cnotach*, StWł, 8(2005), s. 86–96.
- Niemira A., *Relacja między doświadczeniem religijnym i moralnym w myśli Bernarda Häringa*, StWł, 7(2004), s. 91–99.
- Niemira A., *Soborowe zasady pedagogiki moralnej*, StWł, 11(2009), s. 111–117.
- Olejnik S., *Działalność polityczna w świetle społecznej nauki Kościoła*, StWł, 5(2002), s. 240–248.
- Olejnik S., *Obrona chrześcijańskich wartości etycznych w dobie obecnej*, StWł, 1(1998), s. 105–113.
- Szymański J., *Klonowanie człowieka a granice eksperymentów biomedycznych*, StWł, 6(2003), s. 404–413.
- Szymański J., *Niebezpieczeństwo antynomii ludzkiej wolności i Bożego prawa. Refleksje w świetle „Veritatis splendor”*, StWł, 7(2004), s. 41–48.
- Szymański J., *Spowiednik jako formator sumienia penitenta*, StWł, 8(2005), s. 97–105.
- Szymański J., *Współczesne tendencje dewaluacji seksu*, StWł, 4(2001), s. 304–312.

Artykuły z zakresu duchowości

- Andrzejewski R., *Otium cum dignitate. Refleksje nad godnym stylem życia księży emerytów*, StWł, 5(2002), s. 21–39.
- Chmielewski M., *Modlitwa w życiu duchowym świeckich konsekrowanych. Studium w świetle nauczania Kościoła na temat instytutów świeckich*, StWł, 14(2012), s. 146–160.
- Czarnecki R., *Odkrywanie powołania życiowego przez wiernych świeckich według kazań we „Współczesnej Ambonie” w latach 1983–1994*, StWł, 8(2005), s. 156–164.
- Głowacki P., *Charakterystyczne elementy życia duchowego w pismach bł. Honorata Koźmińskiego*, StWł, 2(1999), s. 83–94.
- Głowacki P., *Duchowa sylwetka biskupa Franciszka Korszyńskiego*, StWł, 1(1998), s. 207–213.
- Głowacki P., *Główne idee duchowości franciszkańskiej*, StWł, 9(2006), s. 220–232.
- Głowacki P., *Świętość w świetle duchowości Franciszkańskiego Zakonu Świeckich*, StWł, 8(2005), s. 124–138.
- Głowacki P., *Wierność Bogu znakiem chrześcijańskiego życia. Refleksja nad duchowością Stefana Kardynała Wyszyńskiego w świetle Zapisków więziennych*, StWł, 4(2001), s. 29–37.
- Jankowski S., *Duchowość Natuzy Evolo*, StWł, 14(2012), s. 193–209.
- Kiciński J., *Ewangelia, prorocstwo i nadzieja w życiu i postudze osoby konsekrowanej. Podsumowanie Roku Życia Konsekrowanego*, StWł, 19(2017), s. 215–230.
- Konecki K., *Duchowość Liturgii godzin*, StWł, 14(2012), s. 161–168.
- Król L., *Apostolski wymiar duchowości Zgromadzenia Sióstr Św. Elżbiety*, StWł, 11(2009), s. 176–189.

- Król L., *Bp Michał Kozal wzorem życia duchowego. W 100. rocznicę święcen kapłańskich Błogosławionego*, StWł, 19(2017), s. 245–260.
- Król L., *Cnoty chrześcijańskie w życiu duchowym bł. Marii Luizy Merkel*, StWł, 12(2009), s. 106–119.
- Król L., *Duchowość islamu*, StWł, (2013), s. 61–79.
- Król L., *Duchowość kapłanów w wieku emerytalnym*, StWł, 2(1999), s. 140–151.
- Król L., *Duchowość życia konsekrowanego w świetle dokumentu „Idziemy naprzód z nadzieją”*, StWł, 7(2004), s. 74–90.
- Król L., *Eklezjalny wymiar życia konsekrowanego w świetle dokumentów Kościoła*, StWł, 17(2015), s. 191–206.
- Król L., *Elementy treściowe doświadczeń mistycznych św. Mechtyldy von Hackeborn*, StWł, 18(2016), s. 139–154.
- Król L., *Osobowość bł. Michała Kozala jako duszpasterza*, StWł, 1(1998), s. 214–225.
- Król L., *Postawa wierności w życiu i twórczości św. Józefa S. Pelczara*, StWł, 10(2007), s. 242–257.
- Król L., *Rola pracy w formacji życia duchowego według kardynała Stefana Wyszyńskiego*, 4(2001), s. 38–50.
- Król L., *Świętość chrześcijańska w świetle „Życia duchowego” św. Józefa Sebastiana Pelczara*, StWł, 8(2005), s. 176–188.
- Król L., *Świętość kapłańska na przykładzie św. Jana Vianneya*, StWł, 13(2011), s. 48–60.
- Król L., *Teologia różańcowych tajemnic światła*, StWł, 6(2003), s. 274–285.
- Król L., *Znaczenie kultu Serca Jezusowego dla życia duchowego według św. Józefa S. Pelczara*, StWł, 9(2006), s. 233–243.
- Król L., *Życie i sylwetka duchowa bł. Małgorzaty Łucji Szewczyk (1828–1905)*, StWł, 16(2014), s. 175–198.
- Król L., *Życie i sylwetka duchowa M. Klary Szczęsnej (1863–1916)*, StWł, 5(2002), s. 161–178.
- Król L., *Życie ukryte w duchowości Zgromadzenia Córek Najczystszeo Serca Najświętszej Maryi Panny w świetle „Reguły” i „Konstytucji”*, StWł, 14(2012), s. 129–145.
- Kruk A., *Święta Teresa od Dzieciątka Jezus jako kierownik dusz – „Mistrzynie nowicjatu”*, StWł, 19(2017), s. 231–244.
- Lewandowski C., *Zakony kontemplacyjne w życiu Kościoła*, StWł, 2(1999), s. 44–50.
- Michalak M., *Problem nawrócenia w Kościele pierwotnym w świetle Dziejów Apostolskich*, StWł, 4(2001), s. 218–230.
- Michalski T., *Asceza negatywna na podstawie katalogów wad zamieszczonych w listach św. Pawła*, StWł, 2(1999), s. 169–176.
- Michalski T., *Duchowość życia rodzinnego na podstawie Listów więziennych i pasterskich świętego Pawła apostoła*, StWł, 4(2001), s. 231–238.
- Michalski T., *Nowa ewangelizacja na przykładzie życia i nauczania Apostoła Narodów*, StWł, 5(2002), s. 229–239.

- Michalski T., „*Nowy człowiek*” na podstawie *Listu do Kolosan (3, 10–15)*, StWł, 1(1998), s. 94–104.
- Misiurek J., *Tajemnica Bożego Miłosierdzia w świetle wypowiedzi służi Bożego Jacka Woronieckiego*, StWł, 18(2016), s. 103–119.
- Neuman J., *Powszechnie powołanie do świętości i zbawienia*, StWł, 6(2003), s. 316–325.
- Nocny J., *Modlitwa różańcowa w świetle tajemnic fatimskich*, StWł, 6(2003), s. 326–333.
- Nowak A.J., *Świętość na sakramentalnej drodze życia*, StWł, 13(2011), s. 24–39.
- Ogórek P.P., *Duchowość karmelitańska*, StWł, 14(2012), s. 181–192.
- Piechota W., *Zarys duchowości arcybiskupa Bronisława Dąbrowskiego*, StWł, 11(2009), s. 190–199.
- Popławski J., *Modlitwa i Eucharystia w nauczaniu o Piotra Semenki*, StWł, 14(2012), s. 210–216.
- Przybyłowski J., *Mądrość, wolność i łaska w formacji wiernych świeckich*, StWł, 8(2006), s. 139–155.
- Skawroń J., *Miłość źródłem rozwoju człowieka według św. Jana od Krzyża*, StWł, 8(2005), s. 165–175.
- Sobczyk A.J., *Maryjny wymiar duchowości kapłańskiej w świetle encykliki Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, StWł, 13(2011), s. 40–47.
- Sobczyk A.J., *Świętorodzinny rys duchowości chrześcijańskiej według Jana Bethier (1840–1908), Założyciela Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny*, StWł, 10(2007), s. 258–268.
- Sobczyk A.J., *Ujęcie świętości w publikacjach ks. prof. zw. dr. hab. Ireneusza Werbińskiego*, StWł, 14(2012), s. 22–33.
- Suwiński S., *Antropologiczne podstawy życia duchowego według św. Franciszka Salezego*, StWł, 14(2012), s. 169–180.
- Suwiński S., *Czynna miłość u „ojca ubogich” – św. Zygmunt Gorazdowski (1845–1920)*, StWł, 18(2016), s. 87–102.
- Umerle J., *Duchowość kapłana diecezjalnego według „Presbyterorum ordinis”*, StWł, 11(2009), s. 161–175.
- Umerle J., *Zjednoczenie mistyczne Karola de Foucauld*, StWł, 7(2004), s. 100–110.
- Urbański S., *Cnoty teologiczne w nauczaniu ks. Piotra Semenki*, StWł, 14(2012), s. 386–394.
- Werbiński I., *Biblijne inspiracje dla duchowości katolickiej*, StWł, 16(2014), s. 271–282.
- Werbiński I., *Charakterystyka zbioru publikacji w zakresie teologii duchowości w bibliotece seminarialnej we Włocławku oraz możliwości jego wykorzystania*, StWł, 12(2009), s. 238–255.
- Werbiński I., *Droga do dojrzałości chrześcijańskiej według ks. Franciszka Blachnickiego*, StWł, 3(2000), s. 296–311.
- Werbiński I., *Duchowa droga chrześcijanina odczytana w publikacji „Opowieści pielgrzymy”*, StWł, 15(2013), s. 49–60.

- Werbiński I., *Formacja duchowa w seminarium wrocławskim w XX wieku*, StWł, 5(2002), s. 345–365.
- Werbiński I., *Kto może zostać świętym?*, StWł, 2(1999), s. 278–288.
- Werbiński I., *Nawracanie się jako droga duchowej przemiany człowieka*, StWł, 11(2009), s. 143–153.
- Werbiński I., *Obraz dojrzałej osobowości chrześcijanina na przykładzie Maryi*, StWł, 6(2003), s. 414–430.
- Werbiński I., *Odczytywanie powołania do życia pustelniczego na przykładzie Carlo Carretto*, StWł, 18(2016), s. 155–168.
- Werbiński I., *Przygotowanie kobiety do realizacji powołania życiowego według Jadwigi Zamoyskiej*, StWł, 10(2007), s. 229–241.
- Werbiński I., *Realizacja rad ewangelicznych drogą do świętości w wypowiedziach Jana Pawła II podczas pielgrzymek do ojczyzny*, StWł, 7(2004), s. 60–73.
- Werbiński I., *Świętość w nauczaniu Jana Pawła II*, StWł, 13(2011), s. 11–23.
- Werbiński I., *Uwarunkowania skuteczności działania w człowieku*, StWł, 8(2005), s. 116–123.
- Werbiński I., *Wpływ duchowości na relacje interpersonalne w rodzinie*, StWł, 17(2015), s. 207–222.
- Witkowski J., *Łaska Boża początkiem życia duchowego w człowieku*, StWł, 2(1999), s. 289–292.